

Εκπομπή 13^η

«Η Μελίνα, ο Ντασσέν, ο Έλγιν και το νέο Μουσείο της Ακρόπολης»

Εργασίες αναστήλωσης στην Ακρόπολη

Συνομιλία από ασύρματο:

«-Ο Γιάννης ακούει;

Ακούει ο Γιάννης.

-Γιάννη, είμαστε έτοιμοι να στείλω κόσμο να ανεβάσουμε το μάρμαρο;

Είμαστε έτοιμοι.

-Ο χειριστής είναι εκεί;

Ναι.

-Ωραία, εντάξει. Ετοιμαστείτε, μαλακώματα καλά στις κόγχες, σαμπάνιασμα σωστό και έρχομαι κι εγώ εκεί.»

Στο βράχο της Ακρόπολης, μια συνηθισμένη μέρα του Απριλίου. Τουρίστες. Ξεναγοί. Σκαλωσιές. Και μαρμαράδες, ειδικοί τεχνίτες που δουλεύουν στα έργα αναστήλωσης.

«Καθημερινά μπορεί να, μπορεί να ‘ρθείτε και να δείτε ότι μετακινούνται και 100 τόνοι μάρμαρο την ημέρα. 50 – 100 τόνοι μεταφορά, για να ανέβει τώρα ένα επιστήλιο επάνω στη θέση του θέλει άτομα υπεύθυνα, θέλει καλό πιάσιμο στο μάρμαρο ώστε να μπορέσεις κι εσύ και με τον κόσμο που θα είναι πάνω, στις σκαλωσιές να είναι ασφαλές για να μπορέσεις, ας πούμε, να τοποθετήσεις ή να βάλεις στην ακριβή θέση το αντικείμενο ή το επιστήλιο.»

«Στα Μάρμαρα τα αρχαία, θέλει πολύ μεγάλη λεπτομέρεια, προσοχή. Δεν επιτρέπει λάθος, δεν επιτρέπει λάθος. Ξεκινήσαμε, λοιπόν, κι εγώ δηλαδή, ξεκίνησα σιγά – σιγά, δειλά – δειλά, φτιάξαμε τα πρώτα κομμάτια, τα καμαρώνουμε, είδαμε, είδαμε ότι, ότι μπορούμε ρε παιδιά λέω, μπορούμε λέω να δουλέψουμε, μπορούμε κι εμείς να συνεχίσουμε την παράδοση αυτή που είχαν οι αρχαίοι στη δουλειά αυτή, στην τέχνη αυτή.»

Αρκετοί κατάγονται από την Τήνο. Μαρμαράδες από κούνια. Άλλοι άφησαν την δουλειά στην οικοδομή για το μεράκι ή την τιμή να δουλέψουν στην Ακρόπολη. Κάποιοι δουλεύουν εδώ πάνω, 20 χρόνια και περισσότερα. Όλοι νιώθουν πως κάνουν μια δουλειά ξεχωριστή, αλλιώςτική από τις άλλες.

«Καθημερινά, για να ‘ρθω εδώ, σηκώνομαι απ’ τις 5.30 η ώρα ας πούμε, το πρωί και ειλικρινά σας το λέω, δεν υπάρχει μέρα που να έχω βαρυγκωμήσει, να πω: «Ωχ, πάω, ας πούμε, στη δουλειά.» Γιατί μ’ αρέσει η δουλειά αυτή, μ’ αρέσει η δουλειά, δεν το ‘χω μετανιώσει ούτε μία μέρα για την απόφαση αυτή που έχω πάρει. Όταν θα φύγω από ‘δω κάποτε, που θα φύγω κι εγώ, θα φύγω με μία ικανοποίηση μέσα μου, το ότι πρόσφερα. Για την Ελλάδα μας, θέλετε; Να το πούμε.»

«Τον πρώτο καιρό που δούλεψα εδώ πέρα, όταν μου είπαν ότι ξεκινάμε εργασία, ας πούμε, το πρωί και πρέπει και έπρεπε να αγγίξω τα Μάρμαρα θυμάμαι ότι ήμουν πολύ διστακτικός θεωρώντας ότι αυτά τα Μάρμαρα περιέχουνε κάτι μαγικό, κάτι θείο, το θείο μέσα τους που δεν είχα την τόλμη στην αρχή να τ’ ακουμπήσω καν, όχι

να χρειαστεί να τα αποκολλήσω, να τα καθαρίσω, να τα συγκολλήσουμε πάλι και εν συνεχεία, να τους κάνουμε μια αισθητική αποκατάσταση.»

«Τι να πω τώρα; Όταν έρχονται τώρα τα παιδιά μου, πέρσι που ήρθαν και εκδρομή και τους δείχνω πράγματα που έχω φτιάξει με τα χέρια μου και έχουν ακουμπήσει επάνω στη θέση τους, νιώθεις ρίγος, νιώθεις, τι να πω; Είναι κάτι το .. το σπάνιο.»

«Για μένα, το κάθε άγγιγμα που κάνω σε κάθε μάρμαρο, για μένα υπάρχει ένας συναισθηματικός κόσμος τον οποίο αναπολώ και διαγράφω στο μυαλό μου τι κάνανε οι αρχαίοι. Όπως εγώ επεξεργάζομαι το μάρμαρο και το χαϊδεύω, ξέρω ακριβώς τι κάνανε και οι αρχαίοι την ώρα που το επεξεργάζοντουσαν. Ακριβώς τα ίδια συναισθήματα που νιώθαν αυτοί, νιώθω κι εγώ. Έτσι πιστεύω, τουλάχιστον, και θέλω να πιστεύω δηλαδή.»

Η δουλειά είναι απαιτητική και δύσκολη, προβλήματα υπάρχουν συχνά, άλλοτε με τις συμβάσεις, άλλοτε με καθυστερήσεις στις πληρωμές του μεροκάματου αλλά η μαγεία του βράχου τα αποζημιώνει όλα. Κατάφερε κανείς να ανέβει ως εδώ και να μείνει ασυγκίνητος;

Ήταν κάποτε ένας βράχος, που φιλοξένησε ένα νεολιθικό οικισμό, αργότερα ένα μυκηναϊκό παλάτι, κι ύστερα έναν ναό, που τον κατέστρεψαν οι Πέρσες. Όταν ο Σοφοκλής παρουσίαζε στους Αθηναίους την Αντιγόνη, έμπαιναν τα θεμέλια του Παρθενώνα. Ένα χρόνο μετά την ολοκλήρωση του έργου, ο Ευριπίδης παρουσίαζε την Μήδεια. Ο Σωκράτης είναι πολύ πιθανόν να δούλεψε και ο ίδιος στην κατασκευή ως μαρμαρογλύπτης. Ήταν ναός της Αθηνάς, αργότερα ορθόδοξη χριστιανική εκκλησία, εκκλησία καθολική των Φράγκων, έπειτα τζαμί και οχυρό. Μια οβίδα του Ενετού Μοροζίνι ανατίναξε την πυριτιδαποθήκη των Τούρκων και κατέστρεψε την μακρά πλευρά του ναού, το 1687. Κι ύστερα, ήρθε ο λόρδος Έλγιν, ο Πρέσβης του Ηνωμένου Βασιλείου στην Υψηλή Πύλη. Ήταν 1801.

Αλέξανδρος Μάντης (έφορος Ακροπόλεως):

«Αφαιρέθηκαν 19 εναέτια γλυπτά, τα οποία σήμερα εκτίθενται στο Βρετανικό Μουσείο από τα δύο αετώματα του Παρθενώνα, 15 μετόπες και περί τα 70 τρέχοντα μέτρα της ζωφόρου του Παρθενώνα. Η καταστροφή αυτή ήταν μία από τις μεγαλύτερες καταστροφές που υπέστη ο Παρθενών. Εδώ έχουμε μία χαρακτηριστική περίπτωση της καταπόνησης και της καταστροφής των γλυπτών του Παρθενώνα κατά τη διάρκεια της λεηλασίας των γλυπτών από τα συνεργεία του Ελγίνου, του Λουζιέρι. Αυτά που βλέπουμε, οι όγκοι αυτοί μαρμάρου που βλέπουμε δεν είναι τίποτε άλλο παρά το πίσω μέρος της ανάγλυφης ζωφόρου. Αυτό το οποίο έγινε ήταν το εξής: αντί να κουβαλήσει όλους αυτούς τους βαρύτατους όγκους των λίθων της ζωφόρου στο Βρετανικό Μουσείο, ο Λουζιέρι σκέφτηκε ότι θα μπορούσε να αποσπάσει μόνο το ανάγλυφο το οποίο τον ενδιέφερε και να αφήσει το υπόλοιπο του λίθου εδώ. Έτσι, απ' ό,τι ξέρουμε απ' τις πηγές που διαθέτουμε εκείνη την εποχή, παραγγέλθηκαν στην Κωνσταντινούπολη ειδικά χάλκινα πριόνια προκειμένου να εξυπηρετήσουν αυτή την κοπή. Η κοπή, όμως, αυτή όπως βλέπετε, ήταν ανεπιτυχής, τα πριόνια δε μπορούσαν να κόψουν κατακόρυφα, έχουμε, λοιπόν, όλα αυτά τα ίχνη που έχουν αφεθεί εδώ και βλέπετε πόσες αλλεπάλληλες προσπάθειες έγιναν για να αποσπαστεί το ανάγλυφο τμήμα του οποίου το βάθος δεν υπερβαίνει τα πέντε εκατοστά, πέντε – δέκα εκατοστά περίπου. Το υπόλοιπο μπλοκ το άφησαν εδώ.»

Τα καράβια μετέφεραν τα κλεμμένα Μάρμαρα από την Αθήνα στο Λονδίνο. Το 1816 η Βρετανική Βουλή συζήτησε το θέμα και αποφάσισε να αγοράσει τα Μάρμαρα το Βρετανικό Μουσείο αντί 35.000 λιρών. Κάποιοι είχαν αντίρρηση από τότε. Ο λόρδος Μπάυρον έγραψε ένα βιτριολικό ποίημα παρουσιάζοντας τον Έλγιν ως ληστή. Η συζήτηση επανήλθε πολλές φορές. Ο Καβάφης, ο Καζαντζάκης, ο Σεφέρης πήραν μέρος σ' αυτήν. Το 1941, στις δύσκολες μέρες του πολέμου, η Βρετανική Βουλή συζήτησε πρόταση να επιστραφούν τα Μάρμαρα μετά τον πόλεμο στην Αθήνα, ως επιβράβευση για την ηρωική συμμετοχή των Ελλήνων στον πόλεμο κατά του Χίτλερ. Ο πόλεμος τελείωσε και η συζήτηση συνεχιζόταν φιλολογική. Ώσπου το 1982, η Μελίνα Μερκούρη, υπουργός Πολιτισμού έθεσε για πρώτη φορά επίσημα στην διεθνή σκηνή το αίτημα της επιστροφής.

Μελίνα Μερκούρη:

«Ο Παρθενώνας ανήκει σε όλο τον κόσμο. Πρώτα, όμως, ανήκει στους Έλληνες. Με όλη μου την ευφυΐα, με όλη μου την καρδιά, ως Ελληνίδα πιστεύω πως η Βρετανία θα μας τα επιστρέψει τα Μάρμαρα. Είμαι σίγουρη γι' αυτό. Είμαι, μάλιστα, σίγουρη ότι θα γυρίσουν όσο ζω. Το έχω πει πολλές φορές. Δεν πετάω στα σύννεφα, είναι εφικτό αυτό που λέω. Είναι το σωστό και έτσι πρέπει να γίνει, να φέρουμε τα Μάρμαρα πίσω στην Ελλάδα.»

Έχουν περάσει 26 χρόνια από τότε. Η υπόθεση έμοιαζε εξαντλημένη, ερμητικά κλειστή. Αλλά να, που ξανανοίγει...

Το ντιμπέιτ για τα Μάρμαρα

Νεαρός με σκωτσέζικη φούστα ετοιμάζεται να χτυπήσει την κουδούνα:

«Το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας με θέμα: «Να επιστραφούν τα Μάρμαρα στην Ελλάδα, ναι ή όχι;» είναι: Ναι ψήφισαν 114, όχι 46. Η πρόταση εγκρίνεται.»

Βρισκόμαστε στο Cambridge, το πιο φημισμένο Πανεπιστήμιο της Ευρώπης, 80 χιλιόμετρα βόρεια του Λονδίνου. 200 χρόνια διαρκεί η παράδοση να συζητούνται και να τίθενται σε ψηφοφορία εδώ, σε μια αίθουσα που είναι αντίγραφο και μικρογραφία της Βουλής των Κοινοτήτων, τα πιο φλέγοντα θέματα. Είναι το περίφημο Cambridge Debate. Σ' αυτό το ντιμπέιτ συζητούνται κάθε χρόνο τα σημαντικότερα θέματα του κόσμου. Την άνοιξη του 2008, ως θέμα του ντιμπέιτ, επελέγη ένα θέμα που πολλοί πίστευαν κλειστό, τελειωμένο, πασέ.»

«Απόψε φιλοξενούμε ένα ξεχωριστό ντιμπέιτ. Χορηγός μας είναι η EasyCruise. “Να επιστραφούν τα Μάρμαρα του Παρθενώνα στο νέο Μουσείο της Ακρόπολης;”»

Η επιστροφή των Μαρμάρων στην Αθήνα είναι μια συζήτηση που διαρκεί σχεδόν 200 χρόνια τώρα. Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, όταν τα Μάρμαρα που ο Λόρδος Έλγιν είχε αφαιρέσει από την Ακρόπολη άρχισαν να φθάνουν στο Λονδίνο. Που ανήκουν τα υπέροχα Μάρμαρα του Παρθενώνα; Στο Λονδίνο ή στην Αθήνα;

Άντονι Σνόντγκρας (καθηγητής αρχαιολογίας, πανεπιστήμιο Cambridge):

«Κύριε Πρόεδρε, αν κάποιος από τους ομιλητές υποστηρίζει ότι ο Λόρδος Έλγιν αγόρασε νόμιμα τα Μάρμαρα, παρακαλώ μην τον πιστέψετε. Θα σας δώσω ένα παράδειγμα. Αν εγώ μπω σε ένα κοσμηματοπωλείο στη Μπόντ Στρήτ με σκοπό να πάρω το διαμάντι που είδα στη βιτρίνα και αντί να πληρώσω ένα εκατομμύριο λίρες

που κοστίζει, πω στον υπάλληλο: «Θέλω πολύ αυτό το διαμάντι, το αφεντικό σου είναι φίλος μου και δεν θα είχε αντίρρηση, γι' αυτό θα σου δώσω 100.000 λίρες μετρητά για το διαμάντι κι εσύ θα κάνεις τα στραβά μάτια καθώς θα το παίρνω.» Έτσι θα αποκτήσω το διαμάντι, αλλά δεν νομίζω να υποστηρίξει κανείς ότι το κατέχω νόμιμα. Αυτό κ. Πρόεδρε, είναι ακριβώς αυτό που έκανε ο Έλγιν όταν έπαιρνε τα γλυπτά του Παρθενώνα από την υπό οθωμανική κατοχή Αθήνα, δωροδοκώντας τους τοπικούς αξιωματούχους.»

Σαμ Μπλοκ (παγκόσμιος πρωταθλητής ντιμπέιτ):

«Ακούσαμε το επιχείρημα ότι ο Έλγιν έκλεψε τα Μάρμαρα, ότι δεν τα απέκτησε νόμιμα. Εγώ, λοιπόν, δέχομαι ότι είναι σαν να πηγαίνεις σε ένα κοσμηματοπωλείο για να αγοράσεις κοσμήματα και αντί να πληρώσεις στον ιδιοκτήτη, πληρώνεις στον άνθρωπο που κάθεται πίσω από το ταμείο. Έτσι δεν γίνεται συνήθως, κυρίες και κύριοι; Έτσι δεν γίνονται τα πράγματα; Τι σε νοιάζει αν ο υπάλληλος είχε την έγκριση του ιδιοκτήτη; Αλλά ακόμα κι αν δαιμονοποιήσουμε τον Έλγιν, αυτό δε σημαίνει ότι όταν το Βρετανικό Μουσείο αγόρασε τα γλυπτά από τον Έλγιν, το έκανε παράνομα, ότι παρανόμως κατέχει σήμερα τα Μάρμαρα.»

Τζόναθαν Τζόουνς (κριτικός τέχνης Guardian):

«Νομίζω ότι το μόνο θέμα συζήτησης σήμερα θα έπρεπε να είναι η ομορφιά, η καλλιτεχνική αξία των Μαρμάρων του Παρθενώνα. Βρίσκω αξιοθρήνητο να συζητάμε για ιδιοκτησίες και να επηρεαζόμαστε από τους εθνικισμούς του 19^{ου} αιώνα, όταν αναφερόμαστε στο μεγαλύτερο καλλιτεχνικό δημιούργημα της ιστορίας.»

Είναι άνοιξη του 2008, κι όμως είναι σαν ακούμε την πρώτη συζήτηση που είχε γίνει για το θέμα το 1816, όταν η Βρετανική Βουλή των Κοινοτήτων αποφάσιζε να αγοράσει τα Μάρμαρα από τον Έλγιν έναντι 35.000 λιρών.

Μελίνα Μερκούρη:

«Τι σημαίνει ο Σαίξπηρ για την Αγγλία; Ο καθηδρικός του Αγίου Παύλου; Το Ταζ Μαχάλ για την Ινδία; Η Καπέλα Σιστίνα για την Ιταλία; Τα Μάρμαρα του Παρθενώνα είναι η περηφάνια μας, η ταυτότητά μας. Είναι ό,τι μας συνδέει με το ελληνικό θαύμα. Είναι συνώνυμα με τις έννοιες της δημοκρατίας και της ελευθερίας.»

Τζόναθαν Τζόουνς (κριτικός τέχνης Guardian):

«Στην αρχή, έβλεπα κι εγώ με ένα ιδιαίτερο ρομαντισμό τα Ελγίνεια Μάρμαρα. Τώρα, όμως, καταλαβαίνω ότι ο ρομαντισμός που αισθανόμουν γι' αυτά και το γεγονός ότι ήθελα να τα δω στην Αθήνα, οφειλόταν στο ότι στην πραγματικότητα δεν τα εκτιμούσα όσο τους άξιζε. Αν τα εκτιμούσα πραγματικά, δε θα έδινα δεκάρα αν βρίσκονται στην Αθήνα, το Λονδίνο ή τη Νέα Υόρκη. Το μόνο που θα με ένοιαζε, θα ήταν να μπορούν όλοι οι άνθρωποι να τα δουν.»

Νεαρός από το κοινό:

«Αν εσείς δεν δίνετε δεκάρα ενώ από την άλλη μεριά, οι Έλληνες δίνουν και παραδίνουν, τότε ας επιστρέψουν στην Ελλάδα.»

Τζόνathan Τζόουns (κριτικός τέχνης Guardian):

«Ο εθνικισμός είναι μια στενόμυαλη και βλακώδης ιδεολογία. Ο ελληνικός εθνικισμός μπορεί να είναι αξιοθαύμαστος αφού ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία τους ήταν μια υπέροχη στιγμή του 19^{ου} αιώνα. Αλλά αν δείτε τους κληρονόμους της ελληνικής επανάστασης σήμερα ή τι άφησαν πίσω τους οι πόλεμοι στα Βαλκάνια το '90, θα καταλάβετε γιατί δεν πρέπει να υποδαυλίζουμε τον εθνικισμό. Τα Ελγίνεια Μάρμαρα ανήκουν σε όλο τον κόσμο. Ολόκληρη η κληρονομιά των Ελλήνων ανήκει σε όλο τον κόσμο.»

Ντέιβιντ Χιλ (πρόεδρος επιτροπής επανένωσης Μαρμάρων Παρθενώνα):

«Υπάρχουν περίπου 200 σημαντικά κομμάτια ή θραύσματα από τον Παρθενώνα στο Βρετανικό Μουσείο, τα οποία ο Έλγιν έκλεψε μισά και άφησε τα άλλα μισά πίσω, στην Ελλάδα. Είναι τραγικό. Το ωραιότερο καλλιτεχνικό μνημείο του κόσμου βρίσκεται μοιρασμένο μεταξύ Λονδίνου και Αθήνας. Αλλά ακόμα πιο τραγικό είναι ότι, σε πολλές περιπτώσεις, ένα κομμάτι από ένα άγαλμα βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο και το άλλο μισό στην Αθήνα.»

Ο Ντέιβιντ Χιλ επέμενε πως το αίτημα της επιστροφής, δεν είναι ένα εθνικό αίτημα και δεν αφορά κυρίως θέματα ιδιοκτησίας. Το θέμα είναι αν το μνημείο συνολικά, και τα επιμέρους κομμάτια του θα εκτεθούν, επιτέλους, μαζί, ενωμένα.

Ντέιβιντ Χιλ (πρόεδρος επιτροπής επανένωσης Μαρμάρων Παρθενώνα):

«Εξηγείστε μου, σας φαίνεται λογικό να βρίσκεται ένα κεφάλι ή ένα οποιοδήποτε τμήμα των γλυπτών εδώ, στο Λονδίνο και το σώμα να βρίσκεται στην Αθήνα;»

Είναι το ίδιο επιχείρημα που η Μελίνα Μερκούρη είχε αντιτάξει στον τότε Διευθυντή του Βρετανικού Μουσείου, το 1984, σε μια εκπομπή του BBC.

Μελίνα Μερκούρη:

«Φανταστείτε, αν μπορείτε, κάτι παρόμοιο να είχε συμβεί με την ζωγραφική του Μικελάντζελο στην Καπέλα Σιστίνα. Φανταστείτε κάποιος να είχε κόψει με σφυριά και πριόνια κομμάτια από την τοιχογραφία και να τα είχε μεταφέρει σε μια ξένη χώρα. Τι θα έκανε η Ιταλία σε αυτή την περίπτωση; Θα έτρεφε φιλικά συναισθήματα για αυτή τη χώρα ή θα ζητούσε να της επιστραφούν οι τοιχογραφίες; Επιμένω στη χρήση του όρου «τμήματα» Ο Διευθυντής του Βρετανικού Μουσείου μας κάνει πάντα την ίδια μονότονη ερώτηση: «Γιατί δε ζητάτε και από το Παρίσι να σας επιστρέψει την Αφροδίτη της Μήλου;» Αυτή η ερώτηση είναι εσκεμμένα παραπλανητική. Το Βρετανικό Μουσείο ξέρει καλά ότι δεν ζητάμε από τα παγκόσμια μουσεία να αδειάσουν. Το έχουμε πει ξανά και ξανά. Η Αφροδίτη της Μήλου είναι ένα άγαλμα, ένα αυθύπαρκτο και ολοκληρωμένο έργο τέχνης ενώ τα Μάρμαρα του Παρθενώνα είναι μέρη ενός μοναδικού μνημείου που κομματιάστηκε.»

«Τα Ναι δεξιά, τα Όχι αριστερά και τα λευκά στη μέση.»

Η συζήτηση στο Cambridge κατέληξε σε μια ψηφοφορία που δικαίωσε, με μεγάλη πλειοψηφία τους υποστηρικτές της επιστροφής των Μαρμάρων στην Αθήνα. Δεν είναι ασυνήθιστο αποτέλεσμα. Σχεδόν όλες οι δημοσκοπήσεις που έχουν διεξαχθεί για το θέμα στην Βρετανία έχουν δείξει ότι η πλειοψηφία της κοινής γνώμης θεωρεί το ελληνικό αίτημα δίκαιο. Δίκαιο, αλλά ανέφικτο. Άλλαξε κάτι;

Άντονι Σνόντγκρας (καθηγητής αρχαιολογίας, πανεπιστήμιο Cambridge):

«Ναι, πιστεύω ότι κάτι έχει αλλάξει. Έχω παρακολουθήσει όλη τη διαδικασία κατασκευής του νέου Μουσείου της Ακρόπολης, τις αλλαγές, τις καθυστερήσεις, τα πισωγυρίσματα, τα τελευταία 10 – 15 χρόνια. Κανένας δεν πίστευε ότι το μουσείο θα ολοκληρωνόταν. Το Βρετανικό Μουσείο ενημέρωσε μάλιστα την βρετανική κυβέρνηση, όταν η Νέα Δημοκρατία κέρδισε τις εκλογές το 2004, ότι η ιδέα του Μουσείου θα εγκαταλειφθεί. Ευτυχώς, έπεσαν έξω.»

Ντέιβιντ Χιλ (πρόεδρος επιτροπής επανένωσης Μαρμάρων Παρθενώνα):

«Πιστεύω ότι το νέο μουσείο προσθέτει ένα νέο, καθοριστικό επιχείρημα υπέρ της επιστροφής γιατί δείτε, η έκθεση εδώ είναι πολύ μικρή, ίσα-ίσα χωρά την μισή συλλογή, ενώ το νέο μουσείο της Αθήνας σχεδιάστηκε ειδικά για να στεγάσει όλα τα σωζόμενα γλυπτά του Παρθενώνα, ώστε τα γλυπτά να επανενωθούν και να αφηγηθούν μια ενιαία ιστορία.»

Νέο Μουσείο Ακρόπολης

Δημήτρης Παντερμαλής

Η διάκριση γίνεται με το χρώμα. Δηλαδή, τα εκμαγεία που είναι καφετιά είναι αυτά που βρίσκονται στην Αθήνα. Τα υπόλευκα είναι στο Βρετανικό Μουσείο.

Εδώ το βλέπω πιο καθαρά. Δηλαδή, αυτό είναι ένα κομμάτι της ζωφόρου που υπάρχει εδώ στην Αθήνα.

Ναι.

Και αυτό είναι το κομμάτι που λείπει.

Εμείς πρέπει να λέμε στον επισκέπτη ότι βλέπεις εδώ ένα πρωτότυπο και η συνέχεια του είναι στο Λονδίνο. Επειδή δε μπορεί να πηγαίνει και να 'ρχεται ακαριαία στο Λονδίνο, του βάζουμε το εκμαγείο δίπλα.

Οπότε, γεννιέται αυτομάτως το ερώτημα: «Μήπως κάποια στιγμή αυτά θα έπρεπε τα κομμάτια να ενωθούν, μήπως κάπου θα 'πρεπε να 'ναι όλα μαζί στο πρωτότυπό τους;»

Ο στόχος του Μουσείου είναι η αντικατάσταση των εκμαγείων με πρωτότυπα.

Κάποτε.

Κάποτε.

Ας ελπίσουμε όχι στο μακρινό μέλλον.

Η κάμερα της «Έρευνας» βρέθηκε στο νέο Μουσείο της Ακρόπολης. Έχουμε την δυνατότητα να δούμε πρώτοι, αυτό που σε μερικούς μήνες θα δουν εκατομμύρια άνθρωποι. Βρισκόμαστε στην αίθουσα που σε λίγο θα είναι, ίσως, η πιο πολυσυζητημένη αίθουσα μουσείου στον κόσμο. Την αίθουσα των γλυπτών του Παρθενώνα. Στο κέντρο ενός χώρου λουσμένου στο φυσικό φως της Αττικής, κυριαρχεί ένας πυρήνας από μπετόν που έχει τις διαστάσεις ακριβώς του Παρθενώνα. Τα πρωτότυπα γλυπτά βρίσκονται ακόμη μέσα σε ζύλινες κούτες γύρω μας. Αυτό που βλέπουμε είναι εκμαγεία που έχουν τοποθετηθεί δοκιμαστικά, μας δίνουν μια δυνατή γεύση του τελικού αποτελέσματος. Τα 160 μέτρα της ζωφόρου, όπως περίπου θα τα έβλεπαν και οι Αθηναίοι του 5^{ου} αιώνα. Δίπλα στα κομμάτια που σώζονται στην Αθήνα, τοποθετούνται τα κομμάτια που βρίσκονται στο Λονδίνο αλλά σε αντίγραφο με διαφορετικό χρώμα. Και το ερώτημα θα τεθεί σχεδόν αυτόματα: «Μήπως θα πρέπει να ενωθούν ξανά τα κομμάτια ενός διαμελισμένου αριστουργήματος;»

Δημήτρης Παντερμαλής

«Ο άνθρωπος από τη φύση του είναι, μάλλον, αισιόδοξος παρά απαισιόδοξος. Σκέφτεται ότι κάποια στιγμή αυτό που τεμαχίστηκε, αυτό που μοιράστηκε ανάμεσα στην Αθήνα και το Λονδίνο μπορεί να ξανα-ενωθεί.»

Ήταν μια ιδέα που συζητήθηκε για πρώτη φορά το 1947 εν μέσω διαφωνιών και εντάσεων. Άρχισε να συζητιέται πάλι το 1976. Η κατασκευή του αναγγέλθηκε και ματαιώθηκε πολλές φορές. Μα, το Μουσείο, το νέο Μουσείο της Ακρόπολης είναι πια σχεδόν έτοιμο. Στο οικοπέδο Μακρυγιάννη, στα πόδια του βράχου της Ακρόπολης. Σάββατο πρωί, φθάνουμε στην είσοδο του νέου Μουσείου, μαζί με παρέες μαθητών από σχολεία όλης της χώρας. Το Μουσείο είναι ένα ισχυρό επιχείρημα στον αγώνα για την επιστροφή των Μαρμάρων. Μα είναι και κάτι πολύ περισσότερο από αυτό. Ένα θαύμα από μόνο του. Τα παιδιά δοκιμάζουν μια μικρή γεύση αυτού του θαύματος. Στο φουαγιέ, μια μικρή προσωρινή έκθεση φιλοξενεί ευρήματα της ανασκαφής που έγινε στο οικοπέδο που φιλοξενεί το Μουσείο. Η ανασκαφή έφερε στο φως μια ολόκληρη, χαμένη γειτονιά της Αθήνας, με τα σημάδια των αλλαγών της, από τον 4^ο π.Χ αιώνα ως τους πρώτους βυζαντινούς χρόνους. Σπίτια, πηγάδια, αυλές. Ο καθηγητής Παντερμαλής μας ξεναγεί στην ανασκαφή. Όταν το Μουσείο λειτουργήσει κανονικά, αυτή η αρχαία γειτονιά, κατάφυτη και γεμάτη νερά κάποτε θα είναι ανοιχτή για επίσκεψη.

Ύστερα ανεβαίνουμε την μεγαλόπρεπη σκάλα, φθάνουμε στις αίθουσες όπου θα εκτεθούν τα αγάλματα, και τέλος, στην κορύφωση του Μουσείου, στην αίθουσα των γλυπτών του Παρθενώνα. Εδώ, για πρώτη φορά ο σύγχρονος άνθρωπος θα μπορεί να παρακολουθήσει την πομπή των Παναθηναίων όπως τη θέλησε ο Φειδίας, μια ενιαία, μεγάλη αφήγηση.

Το ενδιαφέρον εδώ, για μένα, είναι ότι όταν θα έρθω να το δω έτοιμο, κάνοντας αυτό το γύρο, έτσι όπως περπατάμε κι εμείς τώρα, περπατάμε κατά τη φορά της πομπής, θα έχω όλη την αφήγηση ..

Ναι. Αυτό έχει ενδιαφέρον, ξέρετε, γιατί θα πει κάποιος: «Τι έχουμε; Ιππείς και άλογα, μόνο που η ποικιλία είναι τεράστια, δηλαδή, η ποικιλία του ρυθμού, η ποικιλία της απόδοσης των μορφών, η ποικιλία ας πούμε, και των οπλισμένων ιππέων, άλλοι έχουνε κράνη, άλλοι έχουνε πετάσους –αυτά τα μεγάλα, πλατύγυρα καπέλα, άλλοι δε φοράν καπέλο, άλλοι έχουν ήμερα άλογα, άλλοι έχουν ατίθασα άλογα. Είναι αυτή όλη η ποικιλία αλλιώς, θα ήτανε μία κουραστική ζωφόρος, η οποία θα επαναλάμβανε τα ίδια πράγματα. Όπως είναι, παραδείγματος χάρη, οι φρουροί του Μεγάλου βασιλιά, του Δαρείου στα ανάκτορα της Περσίας, όπου επαναλαμβάνεται το ίδιο θέμα με πολύ μικρές αποκλίσεις. Εδώ πέρα, είναι η κίνηση και είναι και οι διαφορετικές, η διαφορετική ένδυση, τα διαφορετικά στοιχεία τα οποία κάνουν το σύνολο να είναι πάρα πολύ ενδιαφέρον.

Εδώ πρέπει να ‘μαστε στην αρχή της πομπής ε; Αρχίζουν οι άνθρωποι να ετοιμάζονται.

Είναι η κρίσιμη νοτιοδυτική γωνία του κτιρίου όπου αρχίζει η πομπή, βλέπετε τον τελετάρχη εδώ πέρα, ετοιμάζεται να βάλει το μιάτιό του.

Ένας δένει δίπλα τα κορδόνια του.

Ένας ιππέας δένει τα κορδόνια του, τα άλογα εδώ πέρα ετοιμάζονται για να ανεβούν οι αναβάτες. Εδώ πέρα ένα ατίθασο άλογο ..

Ναι. Προσπαθούν να το μαζέψουν.

... το οποίο προσπαθούν να το μαζέψουν και πατούν –είναι και βραχώδες το τοπίο, πρέπει να είναι η περιοχή κάπου κοντά. Εδώ κάπως πιο ήρεμη η κατάσταση, αυτό, όμως, ανασηκωμένο το άλογο και η χαίτη του. Εδώ είναι ήρεμη η σκηνή. Ανήσυχη σκηνή, ακολουθεί μια ήρεμη σκηνή. Συζητούν, ετοιμάζονται και το άλογο ζύνει το κεφάλι του σαν να ήταν κάποια στιγμή της καθημερινότητας.

Εδώ είναι η πομπή η οποία πλησιάζει πια. Αυτό είναι μία απ' τις νεαρές Αθηνές που κρατάει ένα θυμιατήριο. Πλησιάζουν πια προς τους επίσημους. Αυτοί οι άνδρες που βλέπουμε εδώ πέρα είναι οι επίσημοι της πόλης ή οι επώνυμοι άρχοντες και μετά, είναι οι θεοί. Ξέρετε, ξαφνικά το τοπίο αλλάζει. Βρισκόμαστε στον Όλυμπο όπου έχουμε το δωδεκάθεο, τους θεούς. Πρώτα είναι οι έξι θεοί, διακόπτεται, είναι η παράδοση του πέπλου ακριβώς στο κέντρο και συνεχίζουν οι άλλοι έξι θεοί. Έχει μία συμμετρία, μία χαλαρή συμμετρία έχει ο Παρθενώνας στα γλυπτά του, όπως ακριβώς έχει και το κτίριο. Έχει μία συμμετρία η οποία, όμως, έχει και πάρα πολλές αποκλίσεις. Και αυτό κάνει και το έργο να είναι ζωντανό και μοναδικό.

Τι διαφέρει αυτό που βλέπουμε, από ό,τι έχουμε δει ως τώρα; Τι διαφέρει από τις αίθουσες του Βρετανικού Μουσείου, όπου τόσες δεκαετίες τώρα εκτίθενται τα Μάρμαρα; Η μία διαφορά είναι το φως. Δεν είναι τεχνητό, είναι φυσικό, αλλάζει κάθε ώρα της ημέρας. Κι είναι το ίδιο φως που τα φώτιζε όταν δημιουργήθηκαν. Η δεύτερη διαφορά είναι ότι εδώ τα ανάγλυφα δεν είναι κρεμασμένα στον τοίχο, κοιτώντας προς τα μέσα κοιτούν προς τα έξω, όπως ήταν προορισμένα να κοιτούν, και τα αγάλματα επιτρέπουν να κινείσαι γύρω τους και ανάμεσά τους. Η τρίτη διαφορά είναι ότι ο επισκέπτης μπορεί να στέκει και να βλέπει ταυτόχρονα τον Παρθενώνα και τα γλυπτά του.

Από τα παράθυρα της απέναντι πλευράς, το μάτι σκοντάφτει σε κεραίες τηλεόρασης και μπουγάδες στις ταράτσες των πολυκατοικιών.

Όταν κοιτάτε έξω από το παράθυρο και βλέπετε τις πολυκατοικίες του '50 που περιτριγυρίζουνε το Μουσείο σας ενοχλεί; Θα λέγατε: «καλύτερα να μην υπήρχανε;» ή «είναι κι αυτό ένα μέρος της εικόνας της Αθήνας και πρέπει να τη βλέπει κανείς έτσι;»

Νομίζω το δεύτερο. Δηλαδή, τις πολυκατοικίες εμείς τις φτιάξαμε, δεν τις έκανε κάποιος τρίτος. Λοιπόν, είναι κομμάτι του πολιτισμού μας για το οποίο δεν ξέρω αν πρέπει να 'μαστε περήφανοι αλλά υπάρχει. Όχι, εγώ δεν θα τις έκρυβα.

Η ιστορία ενός ονείρου

Η σκηνή στην Ακρόπολη από το «Ποτέ την Κυριακή»

«Χόμερ: Καθετί κακό, είναι δυσαρμονία. Κι εσύ είσαι σε δυσαρμονία με τον εαυτό σου. Έχεις χάρη, ομορφιά κι είσαι μια ... Εγώ, ο Αμερικάνος πρόσκοπος θα σε ξαναφέρω στην αρμονία.

Ίλια: Να με ξαναφέρεις στον Πειραιά. Θέλω να κοιμηθώ. Αν ό,τι λες για τη Μήδεια είναι αληθινό, τότε δεν μου αρέσει η αρχαία τραγωδία. Και δεν μου αρέσεις κι εσύ γιατί πριν σε συναντήσω, έκανα σαν τρελή για την αρχαία τραγωδία.»

Η σκηνή είναι από το «Ποτέ την Κυριακή». Ο Χόμερ εκπαιδεύει την Ίλια στην Ακρόπολη και εκπαιδεύεται από αυτήν. Θα συναντηθούν ξανά, στον ίδιο βράχο οι

δου τους, ο Ντασσέν και η Μελίνα, όταν μαζί θα σχεδιάσουν την επιχείρηση «Επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα».

Σπύρος Μερκούρης:

«Όταν έγινε υπουργός η Μελίνα το πρώτο πράγμα που έκανε είναι να επισκεφτεί το Βρετανικό Μουσείο. Πήγε στην αίθουσα που είναι εκτεθειμένα τα Μάρμαρα και κάθισε και, πιστέψτε με, έμεινε τρεις ώρες να τα κοιτάει και εκεί επήρε την απόφαση να ξεκινήσει μια μεγάλη καμπάνια για την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα.»

Κώστας Αλαβάνος (πρώην γενικός γραμματέας ΥΠΠΟ):

«Ήταν η Μελίνα μαζί με το Ντασσέν στην Κρήτη και νομίζω στο Μουσείο του Ηρακλείου. Τους ζήτησε μία συνέντευξη το BBC. Εκεί για πρώτη φορά η Μελίνα σ' αυτή τη συνέντευξη έθεσε το θέμα της επιστροφής των Μαρμάρων. Ήταν ιδέα της Μελίνας; Ήταν ιδέα του Ντασσέν; Κι αυτό στασιάζεται. Ίσως το πιο σωστό θα 'ταν να πούμε ότι ήταν κοινή ιδέα, όπως κοινές ήτανε πολλές ιδέες αυτού του φοβερού ζεύγους.»

Μελίνα Μερκούρη:

«Το ερώτημα δεν είναι τι δικαιώματα έχει η Ελλάδα πάνω στα Μάρμαρα αλλά τι δικαιώματα έχει η Αγγλία στα Μάρμαρα. Τα Μάρμαρά μας είναι ιερά, φυλάξτε τα καλά γιατί κάποια μέρα, θα είστε υποχρεωμένοι να μας τα επιστρέψετε.»

Δεν ήταν η πρώτη φορά που το θέμα ετίθετο σε συζήτηση. Ο διάλογος για το αν τα Μάρμαρα του Έλγιν πρέπει να επιστραφούν στην Αθήνα είχε αρχίσει πριν ακόμη υπάρξει ελληνικό κράτος, το 1816, στην Βρετανική Βουλή. Από την Αθήνα, το θέμα είχε τεθεί συχνά, με πολλούς τρόπους. Μα ήταν η πρώτη φορά που μια συζήτηση μεταξύ αρχαιολόγων και διανοουμένων, έπαιρνε μορφή επίσημου πολιτικού αιτήματος του ελληνικού κράτους.

Κώστας Αλαβάνος (πρώην γενικός γραμματέας ΥΠΠΟ):

«Και μ' αυτό αρχίζει πλέον να συστηματοποιείται η διεκδίκηση και αποφασίζεται να τεθεί στην γενική συνέλευση της UNESCO που έγινε το 1982 στο Μεξικό. Κι εκεί τέθηκε για πρώτη φορά επίσημα το θέμα. Μίλησε η Μελίνα με ένα τρόπο συγκλονιστικό, χειροκροτούσαν επί πολλά λεπτά όρθιοι όλοι οι σύνεδροι και μιλάμε για όλες τις χώρες του κόσμου με εκπροσώπηση σε πάρα πολύ υψηλό επίπεδο, τουλάχιστον υπουργοί Πολιτισμού.»

Η καμπάνια της Μελίνας και του Ντασσέν σάρωνε την Ευρώπη, προκαλούσε μεγάλο ενθουσιασμό στην ελληνική κοινή γνώμη. Υπήρχε η ελπίδα ότι η βρετανική κυβέρνηση θα αναγκαζόταν να υποχωρήσει. Η λαίδη Θάτσερ αντιστάθηκε. Όταν οι Εργατικοί κέρδισαν τις εκλογές το 1997 οι ελπίδες αναπτερώθηκαν, αφού προεκλογικά το κόμμα τους είχε υποσχεθεί την επιστροφή των Μαρμάρων. Οι ελπίδες και πάλι διαψεύστηκαν.

Συνομιλία Κώστα Σημίτη με Τόνι Μπλερ στην σύνοδο κορυφής στις Βρυξέλλες (16.10.2003)

Τόνι Μπλερ: Πώς είσαι;

Κώστας Σημίτης: Πολύ καλά. Εσύ; Πρέπει να αρχίσεις να σκέφτεσαι για τα Μάρμαρα. Να μου πεις κάτι.

Τόνι Μπλερ: Κάποιο καλό νέο;

Κώστας Σημίτης: Όχι καλό νέο. Θα ήθελα την προσωπική σου γνώμη διότι υπάρχει δημοσιότητα στο θέμα. Θα ήθελα να ξέρω αν μπορούμε να κάνουμε κάτι. Ξέρεις ότι έχουμε εκλογές του χρόνου. Ίσως φανεί χρήσιμο.

Χριστόφορος Αργυρόπουλος (πρόεδρος ιδρύματος Μελίνα Μερκούρη):

«Δυστυχώς, ούτε εκεί πραγματοποιήθηκε και η τρίτη μεγάλη ελπίδα ήτανε το 2004, με τους Ολυμπιακούς. Οι Ολυμπιακοί ξαναγυρίζανε στον τόπο όπου ξεκίνησαν, αναβίωσαν το 1896, ελπίζαμε ότι πράγματι, το 2004 θα έπρεπε να επιστραφούν αλλά δυστυχώς, κι αυτό δεν έγινε.»

Ντέιβιντ Χιλ (πρόεδρος επιτροπής επανένωσης Μαρμάρων Παρθενώνα):

«Τα τελευταία δέκα χρόνια, η ελληνική πλευρά έχει κάνει την θέση της πιο διαλλακτική. Το 2000, οι Έλληνες πρότειναν στη Βουλή των Κοινοτήτων την ανταλλαγή των γλυπτών του Παρθενώνα, με εναλλακτικά εκθέματα που θα παραχωρούσε η Ελλάδα στο Βρετανικό Μουσείο. Το 2002, ο Έλληνας υπουργός Πολιτισμού ήρθε στο Λονδίνο και είπε: «Δεν θα θέσουμε θέμα κυριότητας, παραμερίζουμε το θέμα αυτό. Ας συζητήσουμε για ένα δάνειο.» Οι Έλληνες, λοιπόν, από τη μεριά τους, και προς τιμήν τους, έχουν κάνει όλες τις δυνατές υποχωρήσεις για να διευκολύνουν τη θέση του Βρετανικού Μουσείου. Έχουν, επιπλέον, διαβεβαιώσει ότι αν τα Μάρμαρα επιστρέψουν, η Ελλάδα δεν θα διεκδικήσει την επιστροφή κανενός άλλου πολιτιστικού αγαθού. Πραγματικά, νομίζω ότι δεν υπάρχει κάτι άλλο που να μπορεί να κάνει η Ελλάδα.»

Η διεκδίκηση συνεχίζεται. Θα δικαιωθεί, εντέλει; Κανείς δεν μπορεί να το πει. Μα όσοι πήραν μέρος στην μεγάλη περιπέτεια που ξεκίνησαν ο Ντασέν και η Μελίνα, υποστηρίζουν πως έτσι κι αλλιώς τα κέρδη είναι σημαντικά.

Κώστας Αλαβάνος (πρώην γενικός γραμματέας ΥΠΠΟ):

«Είναι πάρα πολύ σημαντικά τα παράπλευρα οφέλη και ίσως είναι και μια πτυχή του θέματος στην οποία δεν συγκεντρωνόμαστε συχνά. Πρώτα απ' όλα με τη διεκδίκηση – και το έζησα αυτό το πράγμα στο Μεξικό και στη συνέχεια σε διάφορα φόρα – η χώρα μας ξαφνικά βρέθηκε σε ένα επίκεντρο. Έγινε σημαία στις χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου, στις πρώην αποικίες που βλέπανε πλέον να κλονίζεται και η πολιτιστική οντότητα της αποικιοκρατίας μετά την πολιτική. Δημιουργήθηκε ένα καινούριο κύμα φιλελληνισμού, το οποίο πιθανότατα είχε και αντίκτυπο στις εθνικές μας υποθέσεις.»

Ίσως, το σημαντικότερο κέρδος είναι πως χάρη στην Ελλάδα η ιδέα των ανταλλαγών μεταξύ μουσείων, των επιστροφών αρχαιολογικών θησαυρών δεν είναι πια μια τρελή ιδέα, είναι κοινός τόπος. 17 Μαρτίου 2008. Σταθμός του μετρό Ακρόπολη. Η Μελίνα με ένα ματσάκι λουλούδια καλωσορίζει χαμογελαστή. Άνθρωποι από όλο τον κόσμο, από τον αναπτυσσόμενο δυτικό μέχρι τον υπό ανάπτυξη τρίτο, εξερευνούν διστακτικά τους χώρους του Μουσείου κουβαλώντας ο καθένας τη δική του ιστορία. Ιστορίες για αποικίες ή για εξερευνήσεις, για κατακτήσεις ή εκπολιτισμούς, για κλοπές θησαυρών ή για τη σωτηρία τους. Είναι το πρώτο διεθνές συνέδριο που το νέο Μουσείο φιλοξενεί. Κι ανάμεσα στις περιπτώσεις που συζητήθηκαν, μία παρουσίαζε μεγάλο ενδιαφέρον για την

ελληνική πλευρά. Αφορούσε την επιστροφή μιας τελετουργικής μάσκας της φυλής των Κουακουάκα με μακροχρόνιο δάνειο από το Βρετανικό Μουσείο στον Καναδά. Η Αντρεα Σάνμπορν, που κατάγεται από τη φυλή αυτή, είχε ένα προσωπικό κίνητρο να διεκδικήσει την επιστροφή της μάσκας από το Βρετανικό Μουσείο.

Αντρεα Σάνμπορν (διευθύντρια μουσείου πολιτιστικού κέντρου Ουμιστά):

«Όταν διορίστηκα υπεύθυνη του Μουσείου του πολιτιστικού κέντρου Ουμιστά στον Καναδά, το 1996, άρχισα να συγκεντρώνω στοιχεία για τις μάσκες που βρίσκονταν στο Βρετανικό Μουσείο. Προς μεγάλη μου έκπληξη, ανακάλυψα ότι μία από τις μάσκες που εκτίθεντο στο Βρετανικό Μουσείο ανήκε στον παππού μου. Δεν το ήξερα, ούτε θα μπορούσα ποτέ να το φανταστώ. Είχε περάσει από γενιά σε γενιά, από τον προ-προ-πάππου στον παππού μου κι είχε μάλιστα το όνομά του χαραγμένο επάνω.»

Στην πρώτη συνάντησή με τους επισήμους του Βρετανικού Μουσείου η Αντρεα εμφανίστηκε κρατώντας μία τσάντα Adidas για να βάλει τη μάσκα. Πίστευε ότι θα την πάρει μαζί της φεύγοντας. Σε εκείνη τη συνάντηση, δεν της είχαν επιτρέψει ούτε καν να δει το αντικείμενο.

Αντρεα Σάνμπορν (διευθύντρια μουσείου πολιτιστικού κέντρου Ουμιστά):

«Στην πρώτη συνάντηση που είχα με το Βρετανικό Μουσείο, οι υπεύθυνοι μου είπαν ξεκάθαρα ότι η επιστροφή της μάσκας ήταν βάσει της νομοθεσίας τους παράνομη. Τους απάντησα πως βάσει της δικής μας νομοθεσίας είναι παράνομο να κατέχουν αυτοί τη μάσκα, όπως και εάν την απέκτησαν. Μαλώσαμε σαν τον σκύλο με τη γάτα. Αλλά υποχρεώθηκα να φύγω με την τσάντα άδεια.»

Το πιο δύσκολο για τη Σάνμπορν αλλά και για οποιαδήποτε χώρα ζητά να της επιστραφούν αντικείμενα της πολιτιστικής της κληρονομιάς είναι να δεχτεί ότι ακόμα κι όταν ένα αντικείμενο επιστρέφεται στη χώρα καταγωγής, αυτό γίνεται ως δάνειο ενώ νόμιμος ιδιοκτήτης θεωρείται η χώρα ή ο οργανισμός που το επιστρέφει.

Αντρεα Σάνμπορν (διευθύντρια μουσείου πολιτιστικού κέντρου Ουμιστά):

«Προσπαθούσα να βρω μια λύση, έναν τρόπο, μια διαδικασία για να πάρουμε την μάσκα πίσω. Καταλήξαμε ότι ο μόνος τρόπος ήταν να μας την δώσουν ως δάνειο. Δεν μου ήταν εύκολο να το καταπιώ. Σκεφτόμουν: «Μα πως είναι δυνατόν να ζητήσουμε δανεικό κάτι που μας ανήκει;» Ακόμη δεν το βρίσκω λογικό. Αλλά αν δεν δεχόμασταν την πρόταση του δανεισμού, το Βρετανικό Μουσείο δεν θα μας έδινε ποτέ την μάσκα.»

Τζόνθαν Κινγκ (Βρετανικό Μουσείο):

«Πρόκειται για ένα δάνειο διάρκειας εννέα χρόνων, δε μιλάμε για μόνιμο δανεισμό. Μπορεί να ανανεώνεται κάθε τρία χρόνια. Το σημαντικό είναι ότι πρόκειται για μια νόμιμη διαδικασία, βασισμένη σε ένα έγγραφο που αναγνωρίζει ότι η συγκεκριμένη μάσκα ανήκει στην ιδιοκτησία του Βρετανικού Μουσείου, στο οποίο κάποτε πρέπει να επιστραφεί. Υπό αυτούς τους όρους, βεβαίως, ο δανεισμός ήταν δυνατός.»

Ίσως δεν είναι η λύση, μα είναι μια σημαντική χαραγματιά στον τοίχο. Ο Γιώργος Μπίζος, δικηγόρος του Νέλσον Μαντέλα, γνωστός για τους νομικούς του αγώνες κατά των φυλετικών διακρίσεων ανέλαβε πριν δυο χρόνια Πρεσβευτής του

ελληνισμού. Από τότε, προσπαθεί με τις νομικές του γνώσεις να ενισχύσει τα επιχειρήματα της ελληνικής πλευράς για την επιστροφή των Μαρμάρων του Παρθενώνα.

Γιώργος Μπίζος (πρεσβευτής ελληνισμού):

«Οι νόμοι του 19^{ου} αιώνα, οι οποίοι δίνανε δικαίωμα στις Μεγάλες Δυνάμεις να πάρουν πράγματα από τις αποικίες τους και να τα βάζουν στα μουσεία τους και να λένε ότι αυτά τώρα είναι δικά μας, έχει περάσει η εποχή τους. Δεν υπάρχουν πια μεγάλες δυνάμεις να έχουν αποικίες και να λένε ότι η νομοθεσία η δική μας, μας απαγορεύει να τα δώσουμε πίσω, όπως λέει το Μουσείο.»

Αρχές της δεκαετίας του '80. Η Μελίνα Μερκούρη, υπουργός Πολιτισμού, επισκέπτεται το Λονδίνο. Σε κάποια δεξίωση, συναντά τυχαία τον τότε Διευθυντή του Βρετανικού Μουσείου. Οι κάμερες θα καταγράψουν το πρώτο, απρόοπτο, αυτοσχέδιο τηλεοπτικό ντιμπέιτ για τα μάρμαρα.

Βρετανικό Μουσείο: Και άλλες χώρες θέλουν πίσω τα Μάρμαρά τους.

Μελίνα Μερκούρη: Ε, επιστρέψτε τα τότε!

Βρετανικό Μουσείο: Και να καταστραφεί το Βρετανικό Μουσείο;

Μελίνα Μερκούρη: Όχι! Απλά, δώσε μου πίσω τα Μάρμαρά μου!

Βρετανικό Μουσείο: Εσύ θες τα δικά σου Μάρμαρα, άλλοι ζητάνε πίσω τα δικά τους.

Μελίνα Μερκούρη: Μα, είναι κομμάτια ενός μνημείου. Τα ξερίζωσαν! Κατέστρεψαν το μνημείο! Τα Μάρμαρα ήταν κομμάτια ενός μοναδικού μνημείου.

Βρετανικό Μουσείο: Υπάρχουν πολλά τέτοια μοναδικά μνημεία.

Μελίνα Μερκούρη: Α, όχι! Μην το λέτε αυτό! Υπάρχουν πολλοί Παρθενώνες;

Από τότε το Μουσείο αποφεύγει να συμμετέχει σε δημόσιες συζητήσεις για το θέμα. Ξαφνιαστήκαμε που η κάμερα της «Έρευνας» πήρε άδεια να μπει στην αίθουσα των Ελγίνειων Μαρμάρων. Εντοπίζουμε δύο Έλληνες φοιτητές ανάμεσα στους επισκέπτες.

«Είναι σημαντικά ως εκθέματα βασικά. Όπως σε ένα μουσείο πας και βλέπεις τον καλύτερο πίνακα πρώτα, έτσι πήγαμε κι εμείς και είδαμε το καλύτερο έκθεμά τους, που πιστεύω ότι είναι τα αγάλματα του Παρθενώνα.»

«Εγώ, εντάξει, ήρθα πρώτη φορά σ' αυτό το Μουσείο και κατευθείαν προσανατολίστηκα στα Μάρμαρα του Παρθενώνα. Πρώτο συναίσθημα θα 'λεγα ότι ήταν ένα δέος γι' αυτά που έχουν φτιάξει οι αρχαίοι Έλληνες και με πόση λεπτομέρεια και η τεχνική που χρησιμοποιούσανε αλλά απ' την άλλη, υπήρχε και μια απογοήτευση, ότι ήταν εδώ πέρα και δεν ήτανε στην Ελλάδα.»

Οι άνθρωποι του Μουσείου, διατηρούν φυσικά, τις αντιρρήσεις τους.

Χάνα Μπούλτον (εκπρόσωπος τύπου Βρετανικού Μουσείου):

«Το Μουσείο ιδρύθηκε το 1753 με σκοπό να δημιουργηθεί μία διεθνής συλλογή προσβάσιμη σε όλους. Όχι μόνο τους Βρετανούς, αλλά ανθρώπους από όλο τον κόσμο, που μπορούν να την επισκέπτονται δωρεάν και για πάντα. Είναι μια ιδέα ξεχωριστή και η σημασία της τεράστια, ειδικότερα στις μέρες μας. Γι' αυτό το λόγο,

η διοίκηση του Βρετανικού Μουσείου πιστεύει ακράδαντα ότι πρέπει όχι μόνο τα γλυπτά του Παρθενώνα αλλά όλες οι συλλογές να παραμείνουν εδώ.»

Σύμφωνα με την επίσημη θέση του Βρετανικού Μουσείου, ο λόρδος Έλγιν δεν έκλεψε, έσωσε τα Μάρμαρα από βέβαιη καταστροφή όταν τα αφαίρεσε από τον Παρθενώνα και τα μετέφερε στη Βρετανία.

Ίαν Τζένκινς (Βρετανικό Μουσείο):

«Στα βυζαντινά χρόνια, οι κάτοικοι της Αθήνας έστρεψαν την προσοχή τους στα έργα της αρχαιότητας αλλά οι συνέπειες ήταν καταστροφικές καθώς ο χριστιανισμός είχε απορρίψει το δωδεκάθεο. Στη διάρκεια του 5^{ου} και του 6^{ου} αιώνα πολλά από τα γλυπτά ακρωτηριάστηκαν ή αποκεφαλίστηκαν. Αυτή η κακομεταχείριση των γλυπτών συνεχίστηκε μέσα στους αιώνες ώσπου στις αρχές του 19^{ου} αιώνα επενέβη ο Λόρδος Έλγιν και έσωσε έναν αριθμό Μαρμάρων του Παρθενώνα, φέρνοντάς τα στην Αγγλία. Κι έτσι, ήρθαν στο Βρετανικό Μουσείο, όπου και βρίσκονται τα τελευταία 200 χρόνια.»

Αυτό το, μάλλον, φτωχό έγγραφο είναι το μόνο σε ολόκληρο τον κόσμο που να θυμίζει κάτι από τίτλο ιδιοκτησίας. Πρόκειται για το φερμάνι, όπως αποκαλείται, με το οποίο ο Έλγιν έπεισε χαμηλόβαθμους αξιωματούχους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που διαφέντευαν την τότε Αθήνα, να του επιτρέψουν να αφαιρέσει τα Μάρμαρα. Το έγγραφο φυλάσσεται στα αρχεία του Βρετανικού Μουσείου ως πολύτιμο. Δεν είναι, όμως, παρά ένα ιταλικό αντίγραφο, μία ιταλική μετάφραση που έγινε μεταγενέστερα. Το πρωτότυπο δεν υπάρχει.

Βασίλης Δημητριάδης (τουρκολόγος):

«Αυτό αποκλείεται να είναι φερμάνι. Ένα φερμάνι, καταρχήν, είναι η διαταγή του Σουλτάνου η οποία είχε θέση νόμου. Αυτό ήταν απλώς μία συστατική επιστολή την οποία είχε δώσει ο αναπληρωτής του μεγάλου Βεζίρη στον Έλγιν σαν ένα δώρο. Οι άνθρωποι του που βρίσκονταν στην Αθήνα το χρησιμοποίησαν είτε με εκφοβισμό του φρούραρχου ή με άλλα μέσα τα οποία δεν ξέρουμε για να μπορέσουν να αφαιρέσουν τις μετώπες από τον Παρθενώνα αλλά δεν έχει καμία απολύτως νομιμότητα αυτή η εργασία που έκαναν.»

Ήταν νόμιμη η κτήση των Μαρμάρων από τον Έλγιν; Είναι ασφαλέστερα τα Μάρμαρα στο Λονδίνο απ' ότι στην Αθήνα; Τα βλέπουν περισσότεροι στο Μπλούμσμπερι απ' ότι θα τα έβλεπαν στον Μακρυγιάννη; Θα ήταν ένα κακό προηγούμενο η επιστροφή τους ώστε να αδειάσουν σιγά-σιγά όλες οι αίθουσες των μεγάλων μουσείων του κόσμου από τους θησαυρούς τους; Γύρω από αυτά τα ερωτήματα κινούνται η συζήτηση δυο αιώνες τώρα. Όχι πια. Τώρα, το ερώτημα είναι: «Πρέπει ή όχι να επανενωθούν τα κομμάτια ενός μνημείου μοναδικού, του σημαντικότερου, ίσως, μνημείου στην ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού που διαμελίστηκε βίαια;»

Χάνα Μπούλτον (εκπρόσωπος τύπου Βρετανικού Μουσείου):

«Η ιδέα της επανένωσης των Μαρμάρων είναι πρακτικά αδύνατη. Δε μπορείς να τα επανενώσεις γιατί το 50% έχει χαθεί ήδη από την αρχαιότητα. Άρα τίθεται ένα ερώτημα για το κατά πόσον ή όχι μπορείς να τα επανενώσεις.»

Η κυρία Μπούλτον προτείνει έναν άλλο τρόπο να επανενωθούν τα Μάρμαρα. Αντί να επιστραφούν από το Βρετανικό Μουσείο στην Αθήνα, να συνεργαστούν, λέει, τα δύο μουσεία και να κάνουν μαζί μια εικονική επανένωση και αναπαράσταση του συνόλου του έργου.

Χάνα Μπούλτον (εκπρόσωπος τύπου Βρετανικού Μουσείου):

«Νομίζω ότι η εικονική ανακατασκευή είναι μια υπέροχη ιδέα. Φυσικά, τίποτα δε συγκρίνεται με το να πας σε ένα μουσείο εδώ ή στην Αθήνα και να δεις τα αληθινά γλυπτά αλλά η εικονική ανακατασκευή σου δίνει τουλάχιστον την ευκαιρία να δεις το μνημείο ολόκληρο, αφού κομμάτια του Παρθενώνα βρίσκονται σε διαφορετικά μουσεία της Ευρώπης. Και να το δεις όπως θα ήταν στ' αλήθεια, με τα χρώματά του. Θα ήταν φανταστικό να συνεργαστούν σε αυτό το πρόγραμμα τα δύο μουσεία, και πιστεύω ότι αυτό είναι το είδος της συνεργασίας που θα έπρεπε να σκεφτόμαστε και να συζητάμε.»

Το Βρετανικό Μουσείο αντιστέκεται. Οι άνθρωποί του γνωρίζουν, όμως, καλά ότι μόλις το Αθηναϊκό Μουσείο ανοίξει τις πόλες του στο διεθνές κοινό, η πίεση για την επιστροφή των Ελγινείων, θα είναι μεγάλη. Πάνω από 100 Βρετανοί βουλευτές, άλλωστε, υπολογίζεται ότι υποστηρίζουν ήδη την ιδέα της επιστροφής. Συναντήσαμε στην Βουλή των Κοινοτήτων, τον βουλευτή, Ο' Χάρα.

Τέρι Ο'Χάρα (βουλευτής Εργατικών):

«Το σημαντικό είναι να μην δούμε το θέμα με όρους ιδιοκτησίας, ούτε προπάντων ως μια νίκη κάποιου και ήττα ενός άλλου. Δε θα ήθελα το Βρετανικό Μουσείο να παραιτηθεί από την κυριότητα αυτών των πολύ σημαντικών γλυπτών. Η σωστή στάση αυτή τη στιγμή δεν είναι να πας στη βρετανική κυβέρνηση και να πεις: «Θέλουμε αυτά τα Μάρμαρα πίσω». Το κάναμε στο παρελθόν και δεν έφερε αποτέλεσμα. Πρέπει να πας στη βρετανική κυβέρνηση και να πεις: «Ας συγχρονιστούμε με ό,τι συμβαίνει σήμερα στον κόσμο των μουσείων και ας βαδίσουμε προς το μέλλον και όχι προς το παρελθόν.»

Την ίδια άποψη υποστηρίζει και ένας από τους πρώτους και σημαντικότερους συνηγόρους της ιδέας της επιστροφής, ο πρώτος που πρότεινε την λύση του δανεισμού, ο πρώην Βρετανός υπουργός Εξωτερικών, Λόρδος Ντέιβιντ Όουεν.

Ντέιβιντ Όουεν (πρώην υπουργός Εξωτερικών):

«Μπορεί να γίνει μια συμφωνία στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να μην αλλάξει το καθεστώς ιδιοκτησίας. Το θέμα της ιδιοκτησίας είναι ευαίσθητο κι αν το αλλάξουμε, τότε θα ανοίξει ο ασκός του Αιόλου για όλες τις παρόμοιες περιπτώσεις σε όλο τον κόσμο. Αντί, λοιπόν, να πούμε: «Δώστε τα πίσω, παραχωρήστε την ιδιοκτησία τους», ας θέσουμε το ερώτημα: «Πού θα ήθελαν οι περισσότεροι Ευρωπαίοι να τα βλέπουν;» Είμαι βέβαιος ότι η πλειοψηφία του κόσμου θα προτιμούσε να τα βλέπει στην Ελλάδα, όταν την επισκέπτεται το καλοκαίρι. Και τον χειμώνα, μια φορά κάθε 4-5 χρόνια, ας γυρίζουν για λίγο πίσω στο Λονδίνο.»

Ρωτήσαμε, λοιπόν, την εκπρόσωπο του Βρετανικού Μουσείου. «Θα δεχόσασταν να δανείσετε, τα Μάρμαρα στο Μουσείο της Αθήνας;»

Χάνα Μπούλτον (εκπρόσωπος τύπου Βρετανικού Μουσείου):

«Προϋπόθεση του οποιουδήποτε δανεισμού από το Βρετανικό Μουσείο είναι η αποδοχή της ιδιοκτησίας. Δε μπορούμε να δανείσουμε κάτι σε κάποιον, ο οποίος δεν αναγνωρίζει ότι η κυριότητα ανήκει στο Βρετανικό Μουσείο.»

Η κάμερα της «Έρευνας» ξεκίνησε το ταξίδι της από τις ρίζες του βράχου της Ακρόπολης, από τις κλειστές ακόμη αίθουσες του νέου Μουσείου. Επιστρέφουμε εδώ, για να ρωτήσουμε τον καθηγητή Δημήτρη Παντερμαλή, τον Διευθυντή του Μουσείου της Ακρόπολης: «Εσείς είστε αισιόδοξος πως μετά από 26 χρόνια, βρισκόμαστε, ίσως, λίγο κοντότερα στην επιστροφή των Μαρμάρων;»

Δημήτρης Παντερμαλής

«Εγώ προσωπικά, νομίζω ότι ήρθε η στιγμή να κεφαλαιοποιήσουμε όλες αυτές τις προσπάθειες που έγιναν. Αυτά τα 25 χρόνια, άλλαξαν αρκετά πράγματα, όσον αφορά και τον τρόπο της διεκδίκησης. Ωρίμασε το θέμα, οι διαστάσεις του ζητήματος γίναν σαφέστερες, δεν είναι καθόλου απλό. Ακούμε για κάποιες επιστροφές, οι οποίες είναι πολύ μικρότερου χαρακτήρα και μικρότερης κλίμακας. Πραγματικά, υπάρχει ένα διεθνές κλίμα χαλαρότερο απ' ό,τι προηγούμενα, ούτε πια οι αρνήσεις του Βρετανικού Μουσείου είναι τόσο κατηγορηματικές. Φαίνονται πρόθυμοι για ένα μακροχρόνιο δάνειο, δεν αρνούνται τις συζητήσεις. Επομένως, έχει γίνει μία σοβαρή πρόοδος, η οποία πρέπει τώρα συστηματικά να προχωρήσει. Εγώ πιστεύω ότι το Μουσείο με την έκθεση, όπως γίνεται, θα κάνει τελείως σαφές αυτό το θέμα, ότι είναι ένα θέμα, αν θέλετε, πολιτιστικής ηθικής, ότι αυτά τα πράγματα ανήκουν μαζί. Νομίζω ότι το Μουσείο, πραγματικά, θέτει μία νέα βάση. Όχι απλώς είναι μία απάντηση: «Ναι, έχουμε ένα χώρο.» αλλά είναι και μια νέα βάση διότι και η έκθεση είναι τελείως διαφορετική απ' αυτή του Βρετανικού. Και νομίζω με τα διεθνή μέτρα, είναι θα έλεγα, η καλύτερη δυνατή έκθεση στον 21^ο αιώνα.»

Δεν είναι αυτό τέλος του δρόμου. Αλλά ένας μακρύς δρόμος έχει διανυθεί, από τότε που ο Λόρδος Μπάυρον, κι αργότερα ο Κωνσταντίνος Καβάφης έγραφαν πύρινα άρθρα υπέρ της επιστροφής των Μαρμάρων στην Αθήνα. Ένας μακρύς δρόμος έχει διανυθεί και από τότε που η Μελίνα έθεσε το θέμα της επιστροφής στην UNESCO και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Βρισκόμαστε μακριά από το τέλος του δρόμου μα, πολλά βήματα από τότε που κάποια μίλησε για πρώτη φορά επίσημα για ένα τρελό όνειρο.

Σπύρος Μερκούρης:

«Όταν έφυγε η Μελίνα είπε την εξής φράση η οποία είναι πολύ σημαντική, ότι «εάν ποτέ γυρίσουν τα Μάρμαρα του Παρθενώνα, εγώ θα ξαναγεννηθώ.»